A timber structure was discovered below the pavement and dated to the first half of the 16th century using dendrochronology. Two logs, initially dated to the 18th century, were uncovered to the E of the structure. Trench 2 revealed disturbed 20th-century layers, but a 19th-century pavement and the foundation of a 20th-century fence were identified on its E side. The mixed deposits surrounding these structures yielded some finds from the 17th–19th centuries, such as fragments of panel stove tiles, household pottery, and roof tiles.

Alma Lekniutė,
Mindaugas Brazauskas

Gluosnių gatvė 1 ir 11 Pelenyno (Didžiosios Lankos) priemiestyje

2023 m. pradėti tyrimai Klaipėdoje, Gluosnių g. 1 ir 11 sklypuose, suprojektuotų naujų kvartalų užstatomose vietose. Istoriniai duomenys apie šios vietos raidą iki XVIII a. yra fragmentiški ir menkai informatyvūs. Nors ši vieta žinoma kaip miestui užrašyta teritorija jau nuo XVI a., tačiau konkrečiai apie joje vykusius pokyčius nėra žinių. Turimi Klaipėdos istoriniai planai siekia XVII a. pradžią ir ši už miesto bastioninių įtvirtinimų esanti teritorija nėra detalizuota. Susidaro įspūdis, jog šioje erdvėje nieko nėra statyta iki pat 1756–1763 m. vykusio Septynmečio karo pabaigos. Tik pradėjus naikinti bastioninių įtvirtinimų sistemą, šioje vietoje prasidėjo intensyvi gamybinė veikla, įsitvirtina nuo čia veikusio potašo fabriko Pelenyno (vok. *Aschhoff*) vardas.

Archeologiniai tyrimai šioje teritorijoje prasidėjo 2008 m., kai buvusią industrinę teritoriją nuspręsta užstatyti naujais gyvenamaisiais namais. Žvalgomuosius tyrimus čia vykdė M. Brazauskas (*ATL 2008 metais*, 2009, p. 340–341), R. Nabažaitė (*ATL 2010 metais*, 2011, p. 343), R. Kraniauskas (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 342–345), D. Balsas ir R. Kraniauskas (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 302–303), V. Ziabreva (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 357–361), M. Daubaras (*ATL 2022 metais*, 2023, p. 312–314) (1 pav.). Apibendrinant visus šiuos archeologinius tyrinėjimus matyti, kad nebuvo aptikta struktūrų, ankstesnių nei XIX a., o radiniai pasiskirsto gana plačiame XVI–XIX a. intervale ir dažnai toje pačioje homogeniškoje kultūrinio sluoksnio storymėje. Tik arčiau bastioninių įtvirtinimų archeologai labiau išskyrė net XVI a. datuojamą horizontą. Šio sluoksnio kilmė straipsniuose nedetalizuojama, išskyrus R. Kraniausko įžvalgas dėl aptikto XVI a. sluoksnio šurfe 2, netoli stovinčio irklavimo bazės pastato. Anot tyrėjo, šis sluoksnis kaip ir Dž. Brazaičio 2010 m. aptiktas XVI a. I pusės pastatas Sukilėlių gatvėje tik parodo, kad Klaipėdos urbanizacijos procesas bent XVI a. pradžioje buvęs gana sporadiškas, nors istoriografijoje vyrauja nuomonė, kad naujųjų laikų Klaipėda, kaip tvarkingai suplanuotų stačiakampio plano kvartalų miestas, pradėtas užstatyti XVI a. pradžioje nuo dabartinių Tiltų ir Turgaus gatvių sankryžos (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 345). M. Daubaras, aptardamas tiriamos vietos istorinę raidą, mini 1571 m. hercogo Albrechto Frydricho šioje vietoje dovanotas žemes miestiečiams, ir užsimena, kad kaip tik čia ir steigėsi Baltikalnės ir Malūno kalno gyvenvietės (*ATL 2022 metais*, 2023, p. 312). Vis dėlto šias gyvenvietes istoriografijoje linkstama lokalizuoti į PR nuo tiriamo didelio Gluosnių g. 1 ir 11 sklypo dabartinių Bangų ir Gluosnių gatvių ribose (Tatoris J. *Senoji Klaipėda. Urbanistinė raida ir architektūra iki 1939 metų*. Vilnius, 1994, p. 52).

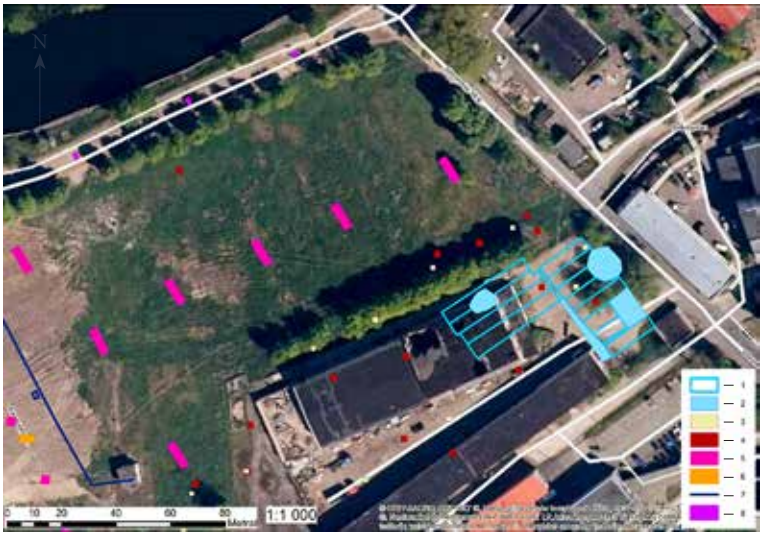

1 pav. Sklypuose Gluosnių g. 1 ir 11 vykdytų archeologinių tyrimų situacijos planas: 1 – 2023 m. tirtos perkasos; 2 – 2023 m. archeologinių žvalgymų vietos; 3 – M. Daubaro tyrimai (2022 m.); 4 – V. Ziabrevos tyrimai (2021 m.); 5 – M. Brazausko tyrimai (2008 m.); 6 – D. Balso tyrimai (2016 m.); 7– R. Nabažaitės tyrimai (2010 m.); 8 – R. Kraniausko tyrimai (2014 m.). D. Šimkevičienės brėž.

Fig. 1. Area plan: 1 – 2023 trenches; 2 – 2023 survey areas; 3 – excavations by M. Daubaras in 2022; 4 – excavations by V. Ziabreva in 2021; 5 – excavations by M. Brazauskas in 2008; 6 – excavations by D. Balsas in 2016; 7 – excavations by R. Nabažaitė in 2010; 8 – excavations by R. Kraniauskas in 2014; 9 – buildings 6.1–6.2; 10 – test pits excavated by A. Lekniutė.

2 pav. Tiriama pirma perkasa užstatymo plote iš ŠR. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 2. Trench 1, situated in the proposed development area, viewed from the NE.

Pagal istorinius duomenis, šiame sklype archeologinis sluoksnis galėtų būti išskaidomas ir archeologinės struktūros galėtų būti priskiriamos atskiriems horizontams. Nuo XVI a. iki 1627 m. datuojamame horizonte sklypas – tai perspektyvinės miesto plėtros teritorijos dalis. Visas šios teritorijos perimetras apibrėžiamas iš Š – Dangės upe ir dabartine Didžiąja Vandens gatve, iš V – dabartine Tiltų gatve, iš P – dabartinėmis Bangų ir Gluosnių gatvėmis, iš R –

Gluosnių skersgatviu. Tokia teritorija žinoma istoriografijoje ir oficialiai miestui buvusi padovanota 1571 m. Čia iki dovanojimo akto už mokestį buvo statomi sandėliai, daržinės, įrengiami daržai (Zembrickis J. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*. Klaipėda, 2002, p. 92). Tikėtina, jog panaši veikla buvo tęsiama ir po 1571 m. 1627–1763 m. – tai Didžiosios Lankos (vok. *Grosse Lanke*) etapas. Pirmąkart rašytiniuose šaltiniuose pavadinimas užfiksuotas 1678 m., kai puodžius Otto Tiedermannas gavo 5 margus blogos, apleistos, kasant durpes nuniokotos žemės – „kurfiursto pievoje Didžioji Lanka“ (Zembrickis J. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*. Klaipėda, 2002, p. 113).

1627 m. supylus Klaipėdos miesto bastioninius įtvirtinimus, dalis buvusios perspektyvinės XVI a. miesto plėtros teritorijos liko apsaugotoje miesto dalyje, kita jos dalis buvo užpilta pylimais ir ravelinais, iškasta grioviams. Ir štai likusioje už bastioninių įtvirtinimų teritorijoje (tyrimų vietoje) yra buvę miestiečių laukai, kasamos durpės, 1720 m. inventoriuje minimi arklių aptvarai. Arčiau dabartinio griovio XVIII a. pradžioje Didžiosios Lankos dalis pavadinama Gubernatoriaus pieva (vok. *Gouvernementswiese*), kuri taip įvardijama ir 1768 m. Klaipėdos miesto ir priemiesčių kadastrinių matavimų plane (Zembrickis J. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*. Klaipėda, 2002, p. 113, 175). 1771–1854 m. yra Pelenyno etapas, prasidedantis potašo fabriko įkūrimu ir užbaigiamas didžiuoju Klaipėdos gaisru. Nuo šio etapo priemiestis įgyja Pelenyno pavadinimą. Žinoma, kiti etapai gali būti išskaidyti į 1854–1944 m. bei 1945–2007 m. laikotarpius, kuriuos skiria Antrasis pasaulinis karas. Vis dėlto jų neketinama čia labiau detalizuoti, nes jie peržengia archeologijos intereso ribas.

Iki 2023 m. vykdytų detaliųjų tyrimų suprojektuotų pastatų 6.1 ir 6.2 vietoje buvo ištirti 7 šurfai (2 tyrė V. Ziabreva (archeologinio sluoksnio neaptiko), 2 – M. Daubaras (aptiktas sluoksnis su XVIII–XIX a. radiniais) ir 3 A. Lekniutė (aptiktas sluoksnis su XVII–XVIII a. radiniais) (1 pav.). Sluoksnis su archeologiniais radiniais įvairaus storio (nuo 10 cm iki 1 m), vietomis fiksuoti jo perkasimai, jis aptiktas iki 80–90 cm storio po XIX–XX a. datuojamu horizontu. Suprantama, žvalgomieji tyrimai leido vien nustatyti archeologinio sluoksnio paplitimą, tačiau tik vėliau vykdyti detalieji tyrimai sudarė sąlygas atidengus plačiau įvertinti homogeninio kultūrinio sluoksnio sandarą, metodiškai identifikuoti archeologinio sluoksnio paviršių (XVIII–XIX a. ribą), o tuo labiau pabandyti išskirti archeologinio sluoksnio horizontus. Per šiuos metus suprojektuotų pastatų 6.1 ir 6.2 vietoje detaliaisiais tyrimais ištirtas 1396 m^2 plotas ir žvalgytas apie 362 m^2 dydžio plotas. Bendrai užstatomoje vietoje iki įžemio ištirtas 1758 m^2 dydžio plotas.

Tyrimai pradėti nuo lygiagrečiai Gluosnių skersgatviui suprojektuoto 6.2 namo (1, 2 pav.). Šioje vietoje paviršius nuosaikiai aukštėja nuo žemos lygumos apačioje (apie 2,70 m H_{abs}) link ties Gluosnių gatve esančios terasos (apie 4,26 m H_{abs}). Kaip ir buvo galima tikėtis, einant link Gluosnių gatvės, sąlygos sluoksniui susiformuoti ir išlikti buvo nepalankios. Praktiškai pusėje suprojektuoto pastato (PR tirto ploto dalis, perkasos 6–8) tyrimų metu fiksuoti XIX–XX a. sluoksniai ir to paties laikotarpio struktūros (karkasinio pastato medinių statramsčių liekanos), nuotekų vamzdynai ir šuliniai. Vienintelė archeologinė struktūra – tai ūkinė duobė su XVII–XVIII a. radiniais, jos kraštas buvo aptiktas prieš detaliuosius tyrimus tiriant šurfą 3.

Daugiau informacijos buvo gauta vykdant tyrimus ties abiejų pastatų ŠV dalimi, kur tirtos

3 pav. Sienelėje pilkšvo smėlio sluoksnis virš žemiau esančio archeologinio sluoksnio, pagal kuolų virš šio paviršiaus dendrodatas datuoto 1820–1863 m. laikotarpiu perkasoje 1 iš PV. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 3. A line of light grey sand above the archaeological layer in the section of trench 1, viewed from the SW. The archaeological layer was attributed to the 1820–1863 period based on the position of the wooden pillars, for which dendrochronological dates were obtained, in the stratigraphic sequence.

perkasos 1–5 (pastato 6.1 vietoje) ir 9–12 (pastato 6.2 vietoje). Pirmos tirtos perkasos 1–3, kuriose aptikta įvairių pavienių XIX a. struktūrų: iš lentų sudėtų ūkinių dėžių, plytų sankaupų, medinių pastatų statramsčių, nesudarančių aiškios struktūros vaizdo, liekanų. Statramčių dendrodatos (dr. A. Vitas) patenka į 1820–1863 m. laikotarpį, t. y. į 1771–1854 m. Pelenyno etapą. Perkasos 1 sienelės pjūvyje šio sluoksnio apačia išraiškingai atskirta pilkšvo smėlio juosta (3 pav.). Iki šios smėlio juostos viršutinio sluoksnio datavimą patvirtinta ir iki šio lygmens perkasoje surinkta numizmatinė kolekcija, kurią sudaro monetos, kaldintos 1918 m. (10 pfenigų), 1902 m. (2 erės, Danija), 1894 m. (5 pfenigai), 1867 m. (2 pfenigai), 1783 m. (3 grašiai, Prūsija), 1797 m. (1 grašis, Prūsija, kaldinta Kionigsberge). Deja, toks aiškus skirtingo laikotarpio sluoksnius atskiriantis tarpsluoksnis buvo pastebimas ne visur, tačiau metalo detektoriumi surenkamos monetos jau pirmoje perkasoje parodė, kad tai yra geras metodas atskiriant skirtingo laikotarpio horizontus. Žinoma, dėl šlapio vientiso pilko atspalvio sluoksnio perkastos vietos tyrimų metu neišsiskyrė, todėl keletas monetų, kaip ir vėlyvų keramikos šukių, buvo aptinkama ir apatiniuose sluoksniuose, tačiau bendros tendencijos tapo aiškios. Žemiau čia paminėto tarpsluoksnio tirtame iki 40 cm storio rusvo priesmėlio sluoksnyje surinktos monetos identifikavo sluoksnį, suformuotą 1627–1763 m. Didžiosios Lankos laikotarpiu: 1630 m. (bilonas – moneta su Gustavo Adolfo atvaizdu, Ryga), 1659–1666 m. (?) (šilingas LDK arba Lenkija), o sluoksnio apatinėje dalyje ir ankstyviausią XVI a. etapą rodančios monetos: 155? m. (pusgrašis, LDK), pusgrašio dalis (XVI a., LDK) ir seniausia moneta – 1440–1489 m. ordino moneta.

Kitų iki XIX a. datuojamų radinių kolekcija iš pirmosios perkasos nėra labai gausi. Rasta XVI–XVIII a. koklių fragmentų, neglazūruotos

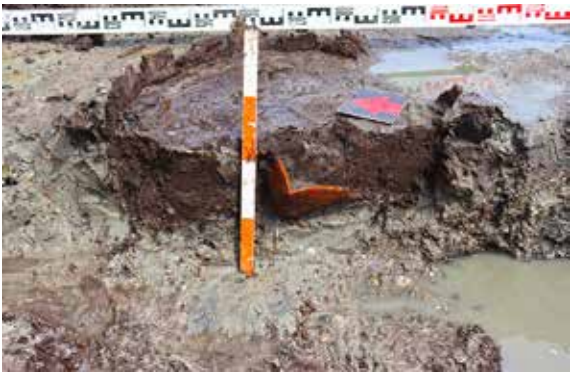

4 pav. Drenažinė statinė perkasoje 9 su XVI a. kokliais iš PV. N. Bradeikio nuotr.

Fig. 4. The drainage barrel containing 16th-century stove tiles in trench 9, viewed from the SW.

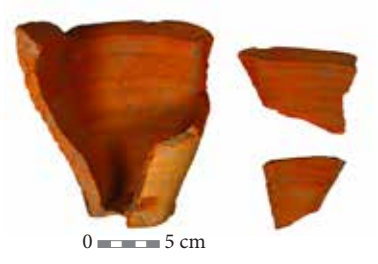

5 pav. XVI a. puodyninis koklis iš perkasos 1. F. Kanoverskytės nuotr.

Fig. 5. A 16th-century pot-shaped stove tile from trench 1.

ir glazūruotos keramikos šukių, pypkių galvutės visiškai atitinka iš istoriografijos žinomą šios teritorijos paskirtį čia išskirtu XVI a.–1627 m. ir Didžiosios Lankos (1627–1771 m.) tarpsniu, kai šioje vietoje yra buvę daržai, statomi sandėliai ir daržinės.

Tolesni archeologiniai tyrimai buvo vykdomi didžiausią dėmesį sutelkiant į metalo detektoriais surenkamas monetas, kurios šioje Klaipėdos vietoje yra esminis archeologinį sluoksnį identifikuojantis dalykas. Tyrimų metu aptikta įvairių buvusių statinių liekanų – plytų kolonų pagrindų, medinių latakų su kolektoriais ir karkasinių pastatų statramsčių liekanų, užkastų kūdrų liekanų. Jų datavimas paaiškėjo tiek pagal aptiktas monetas (po vienu mediniu lataku esančiame grunte buvo aptiktas 1802 m. Prūsijos sidabrinis trigrašis), tiek atlikus dendrochronologinius tyrimus, kurie parodė, jog didžioji dalis aptiktų struktūrų – tai XVIII a. pabaigos–XIX a. Pelenyno laikotarpio elementai. Vienintelė ankstyvesnė struktūra – tai statramsčių eilė, kurios dendrodatos – 1702 ir 1708 m. Tikėtina, kad šie statramsčiai yra kažkokio laikino statinio liekana (aptvaras gyvuliams ar stoginė pašarui?). Kitos aptvarą gyvuliams laikyti primenančios struktūros liekanos aptiktos tirto užstatymo PV dalyje apie 8,5x8 m plote. Jokio pamato nebuvo. Nustatyta, kad dviejų iš šios konstrukcijos paimtų lentų paskutinės rievės susiformavo 1728 ir 1732 m., o įvertinus galimą šių medžių kirtimo intervalą, buvo išvestos 1740–1788 m. ir 1743–1795 m. medžių kirtimo ir struktūros įrengimo ribos.

Žemiau Didžiosios Lankos periodui priskirto sluoksnio (1627–1763 m.) fiksuoti suplauto smėlio ir durpės sluoksniai. Vietoje,

6 pav. XVI a. radinių sankaupa virš įžemio perkasoje 12 iš PR. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 6. A cluster of 16th-century artefacts above the natural layer in trench 12, viewed from the SE.

0 3 cm

7 pav. Žygimanto III Vazos ternarijus, kaldintas Poznanėje 1609 m., iš perkasos 3. F. Kanoverskytės nuotr.

Fig. 7. A ternar of Sigismund III Vasa, minted in Poznań in 1609, recovered from trench 3.

kur šie sluoksniai susijungia (aukščiau įžemio), buvo aptinkama ir ankstyviausių radinių – XVI a. datuojamos keramikos, duobių su radinių sankaupomis ir viena drenažinė (?) statinė, kurioje aptikti XVI a. dubeniniai kokliai (4–6 pav.). Aptiktų objektų ir radinių visuma atitinka istoriniuose rašytiniuose šaltiniuose apibrėžtus Klaipėdos priemiesčio raidos bruožus. Dėl trumpo palankaus urbanizacijos plėtrai laikotarpio (nuo XVI a. iki 1627 m.), o vėliau po bastioninių įtvirtinimų statybos pasikeitusių sąlygų atrodytų, jog šios Klaipėdos dalies sluoksnio intensyvumas, struktūrų ir objektų skaičius yra labai menkas. Tačiau užfiksuota (norėtųsi akcentuoti ne Pelenyno, o Didžiosios Lankos pavadinimu) priemiesčio archeologija ir jos visuma tarp kitų priemiesčių, t. y. Krūmamiesčio, Mažosios Vitės, Malūnų ar Baltikalnės, yra išskirtinė XVI–XVII a. priemiesčių raidos kontekste. Nors ir iš dalies pažeistas (perkastas) kultūrinis sluoksnis XIX–XX a. industrinės plėtros metu, tačiau apatiniuose sluoksniuose yra išlikę pakankamai istoriniuose rašytiniuose šaltiniuose neįvardytos veiklos materialių pėdsakų ir esamu metu, veikiausiai nelauktai, tai tapo nors dar nepakankamai, bet geriausiai archeologiškai pažinta priemiesčio teritorija. Atsižvelgiant į tai, kad numatoma tolimesnė statyba, tikėtina, kad jau kitais metais bus papildytos šios pirminės įžvalgos apie sluoksnio sandarą, jo periodizaciją ir Didžiosios Lankos raidą.

Iš viso 2023 m. archeologinių tyrimų metu inventorinta 1912 vienetų XVI–XIX a. datuojamų radinių, iš jų 121 yra monetos ir žetonai. Vienas vertingiausių radinių – tai reta Žygimanto III Vazos ternarijaus, kaldinto Poznanėje 1609 m. moneta (7 pav.). Dar 705 atrinkti radiniai išskirti kaip masinė medžiaga ir perduoti MLIM.

1 and 11 Gluosnių Street in the Suburb of Pelenynas (Didžioji Lanka)

In 2023, archaeological investigations commenced at 1 and 11 Gluosnių Street in Klaipėda, at a site allocated for new developments (Fig. 1). Historical sources indicate that ownership of the area was transferred to the city by the 16th century, but after the erection of the city's bastion fortifications, little is known about any subsequent developments. Sources hint at the presence of allotments, warehouses and barns belonging to townspeople, but it was not until 1771 that industrial development began in the area and the name Pelenynas, derived from the potash factory of the same name (Ger. Aschhoff) that operated here, became established.

Previous archaeological investigations recorded the presence of cultural layers with finds from the 16th–19th centuries, noting their homogeneous composition and thus the indistinguishable stratigraphic sequence. Past research sought to classify structures and layers into 3 groups according to the 3 development phases identified in the historical sources: from the 16th century to 1627 (the urban expansion phase); 1627–1763 (the Didžioji Lanka phase); and 1771–1854 (the Pelenynas phase).

Partial buildings discovered in 2023 (Fig. 2) were for the most part attributed to the 19th century, as demonstrated by dendrochronological dating (Fig. 3). The only earlier structure was a row of pillars that were likely a part of a temporary structure (a livestock pen or a shel-

ter for fodder?) and which yielded dates of 1702 and 1708 in the dendrochronological analysis. The remnants of another structure, also resembling a livestock pen, were found in the SW part of the site, covering an area of around 8.5 x 8 m. The final growth rings identified on two planks sampled from this structure were formed in 1728 and 1732. By assessing the possible tree felling interval and the construction period, the inferred dates for each event were 1740–1788 and 1743–1795, respectively.

Coins collected using a metal detector proved to be the most effective method for distinguishing between the horizons of different periods. The coins allowed the 1627–1763 layer to be identified (the Didžioji Lanka horizon). Below, layers of alluvial sand and peat were recorded. The earliest finds were collected along the boundary of these two layers (however, still above the natural layer), including 16th-century pottery, pits with artefact clusters, and one drainage (?) barrel with 16th-century pot-shaped stove tiles inside (Figs. 4–6).

The detailed excavations carried out in 2023 covered 1,396 m^2, and the field survey covered an additional 362 m^2. The total area of the proposed development that was inspected down to the natural layer measured 1758 m^2 in size. Of the 1,912 individual finds spanning the 16th–19th centuries, 121 were coins and tokens. One of the most valuable finds was a rare ternar coin of Sigismund III Vasa, minted in Poznań in 1609 (Fig. 7).

MEDININKAI

Pavel Vutkin

Pilies gatvė

2023 m. Medininkų (Vilniaus r., Medininkų sen.) senojo miesto vietos (UK 16473) teritorijoje, Pilies gatvėje, buvo atlikti žvalgomieji tyrimai naujų gatvės apšvietimo tinklų vietoje. Teritorijoje į Š nuo Medininkų pilies ištirta 19 šurfų, bendras 20 m^2 plotas.

2010 m. Medininkų piliavietėje ištirta 677 m^2 ir žvalgyta 285 m^2 (*KPC*, f. 39, b. 3037). Po velėna fiksuotas 30–80 cm storio pilkos žemės sluoksnis be archeologinių radinių, o giliau – molingo smėlio ir molio sluoksniai – įžemis. 2011 m. šie tyrimai buvo tęsiami (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 181–186). Ištirtas 432 m^2 plotas. Didelės apimties tyrimai atlikti pilies kiemo ŠR dalyje, prie pilies ŠR bokšto-donžono. Kultūrinis sluoksnio storis čia viršija 2 m. Jis sietinas su pilies įrengimo, eksploatavimo ir griovimo darbais. Toliau nuo bokšto apie 1 m gylyje atidengtas XX a. grindinys, o po juo – XIV–XVIII a. sluoksniai. 2017 m. šv. Kazimiero gatvėje buvo atlikti žvalgymai (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 710, nr. 243). Žvalgytas 31,85 m^2 plotas,

1 pav. Šurfo 1 stratigrafija iš P. P. Vutkino nuotr.

Fig. 1. The stratigraphy of test pit 1, viewed from the S.